



TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARININ AVRUPALILAŞMASI

Adnan ÇİMEN

Dr., İçişleri Bakanlığı, Daire Başkanı, adnancimen@gmail.com

ÖZET: Türkiye’nin hem Avrupa Birliği ülkelerine göre, hem de kendi içinde önemli bölgelerarası farklılıkları bulunmaktadır. Bölgelerarası farklılıkların giderilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkandırılması için Cumhuriyet döneminde çeşitli politikalar uygulanmasına rağmen, bunlardan olumlu sonuç alınmamıştır. 1999 yılındaki tam üyelik süreciyle birlikte Türkiye’nin bölgesel politikaları açısından yeni bir dönem başlamıştır. Bölgesel politikaların Avrupalılaşması denen bu süreçte, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS), Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)- Çerçeve Anlaşması gibi yasal; Kalkınma Ajansları, yerel yönetimlere yetki aktarılması gibi kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca Türkiye’yi Birlik Yapısal Fonlar ve Uyum Fonunu kullanmaya hazırlamak için çeşitli mali yardımlar sağlanmıştır. Genel olarak üyelik sürecinin, Birlik tarafından verilen ödevlerin yapılması, karşılığında mali yardım alınması şeklinde dar alana sıkışması nedeniyle, müzakerelerde kayda değer bir ilerleme sağlanamamış, Birlik fonlarının yapabildikleriyle ilgili abartılı beklentilere girilmiştir. Müktesebatın indirilmesi ve uygulanmasının ortaya çıkardığı önemli maliyetler göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla mevcut süreçteki tıkanıklığı aşmak için Avrupalılaşma kavramının farklı boyutları dikkate alınarak, bölgesel politikaların oluşturulmasında ‘indirme’ şeklindeki klasik anlayış terk edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, Avrupa Birliği, Türkiye, Avrupalılaşma

EUROPEANIZATION OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES OF TURKEY

ABSTRACT: There are important interregional differences of Turkey compared to both European Union countries and within herself. Although various policies were implemented in order to eliminate interregional differences and develop underdeveloped regions in the Republican period, they were unsuccessful. With the full membership process in the year of 1999, a new period has begun regarding the regional policies of Turkey. In this process which is called the Europeanization of regional policies, there have been legal arrangements such as The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS), Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) Frame Agreement; institutional arrangements such as Development Agencies and delegating local administrations. Moreover economic aid has been provided to prepare Turkey for using the Union’s Structural Funds and Cohesion Fund. In general, as the membership process has been limited to a narrow space as fulfilling the duties given by the Union and getting financial aid in return, there has not been any remarkable progress and there has been an excessive expectation on what the Union funds are capable of. The excessive cost of downloading and implementing the *acquis* has been ignored. Thus, in establishing regional policies the classical approach of ‘downloading’ should be abandoned considering the different dimensions of the concept of Europeanization in order to remove the blockage in the process.

Key words: Regional development, European Union, Turkey, Europeanization

GİRİŞ

Bölgelerarası dengesizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin ortak sorunu olarak varlığını devam ettirmektedir (Özel, 2007: 195). Gelişmekte olan bir ülke olarak bölgelerarası dengesizlik Türkiye’nin de önemli sorunları arasında yer almaktadır. Sorunun çözülmesi için uzun yıllardan beri çeşitli politikalar uygulanmaktadır.

Bölgelerarası farklılıkları gidermek ve geri kalmış bölgeleri kalkandırmak amacıyla hazırlanan bölgesel gelişme planları ve uygulanan teşvik tedbirleri (kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması, yatırım indirimi, vergi istisnası gibi), organize sanayi bölgeleri, yatırımlarda devlet yardımları şeklindeki tedbirler arzulan düzeyde başarılı olamamıştır. Örneğin; 1945 yılında yapılan bir sıralamaya göre en az gelişmiş 16 ilin son 6’sı, 1965 ve 1985’te ise, en az gelişmiş 16 ilin 9’u Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinden biri olan Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer almıştır. 1965 yılında,



Bölgenin cari fiyatlarla, ülke GSYİH'sı içindeki payı %6,6 iken, bu oran, 1987'de % 4,3'e, 1997'de ise % 4'e düşmüştür (DPT, 2000a: 1-2).

Bölgesel farklılıklar, sadece ülke kaynaklarının dengesiz şekilde dağılmasına yol açmamış, aynı zamanda iç göç, çarpık şehirleşme, gecekondulaşma, işsizlik, yoksulluk, suç gibi ciddi sosyal sorunlara da sebep olmuştur. Hatta 30 yıldan beri devam eden terör faaliyetlerinin sürekli istismar konularının başında, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin geri kalmışlığı yer almıştır.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesiyle başlayan tam üyelik sürecinde, 22'inci fasıl olarak "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlığının müzakere konular arasında yer alması, bölgelerarası dengesizliğin çözümüne yönelik politikalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Süreç içinde Türkiye, bölgeler arası dengesizlik açısından hem kendi içinde, hem de Avrupa Birliği ülkelerine göre çözülmesi gereken önemli bir sorunla karşı karşıya olduğu gerçeğiyle bir kez daha yüzleşmiştir.

Üyelik sürecinde Birlik fonları ile yasal ve kurumsal düzenlemeler gibi tedbirlere rağmen, hem AB ülkelerine göre, hem de Türkiye içinde bölgesel farklılıkların giderilmesinde kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. 2000 yılında, 100 kabul edilen Birliğin (AB- 27) kişi başına satın alma gücü ortalamasına göre, Türkiye 42 ile ileride AB üyesi olacak dört ülkenin (Romanya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan,) önünde iken, 2011 yılında 52 ile ancak iki ülkenin (Bulgaristan, Romanya) önünde yer alabilmiştir (EUROSTAT, 2013). 2006 yılı satın alma gücü paritesine göre hesaplanan GSYH açısından Türkiye ortalaması 100 kabul edildiğinde (10.500\$), İstanbul Bölgesi 164 iken, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi 47 endeks değerinde kalmış, bölgelerarası farklılıklar varlığını korumuştur (Eşiyok ve Sekmen, 2012).

68

Üyelikle birlikte, bölgesel politikaların hukuki çerçevesi, kurumsal yapısı ve kullandığı ekonomik kaynaklarda önemli farklılıklar olmasına veya Birlik literatüründe kullanılan tabirle bölgesel politikalar Avrupalılaşmasına rağmen, konu Türkiye açısından yeterince dikkate alınmamıştır. Başta Birlikle ilgili konular olmak üzere, bölgesel politikaların Avrupalılaşması incelenmediği için, üyelik Birlik tarafından verilen ödevleri yapıp, kaynak istemek şeklinde edilgen ve sonucu belli olmayan bir süreç girmiştir. Bu yaklaşımın sonucunda, alınacak sembolik yardım karşılığında (taahhüt edilen yardımların önemli bir kısmı da Yunanistan'ın vetosu nedeniyle verilmemiştir) birçok yönden Türkiye'nin aleyhine olan Gümrük Birliği gibi kritik kararlar alınmıştır.

Oysa bölgesel politikaların Avrupalılaşması yeterince incelendiğinde, müzakere süreci bilinen klasik usullerin dışında ve Türkiye'nin yararına olacak şekilde de götürülebileceği görülecektir. Yine Birlik tarafından sağlanan mali kaynakların her zaman Türkiye'nin lehine olmayacağı, beraberinde önemli külfetler getirebileceği, bu politikaların uygulanmasıyla tahmin edilenin çok üzerinde alternatif/fırsat maliyetlerin olabileceği daha iyi anlaşılacaktır.

Bu çalışmada, üye ülkeler açısından AB Bölgesel politikalarının Avrupalılaşmasını konu alan çalışmanın (Çimen, 2012) devamı olarak, aday ülke olan Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarının Avrupalılaşması incelenmiştir. Bölgesel politikaların kısa tarihi gelişim sürecine değinildikten sonra, literatürdeki yaklaşımlar da göz önünde bulundurularak yasal ve kurumsal çerçeve ve ekonomik etki bakımından bölgesel politikaların Avrupalılaşması analiz edilmiştir.

BÖLGESEL POLİTİKALARIN ÜYELİK SÜRECİ AÇISINDAN GELİŞİMİ

Türkiye'de bölgeler arası dengesizliklerin varlığı ve bunların giderilmesi için yapılan uğraşlar, Cumhuriyetin kuruluş öncesine gidecek uzun bir geçmişe sahiptir. Sorununun başlangıcını Osmanlı'nın nüfus ve iskân politikalarına kadar götürmek mümkündür. Tekeli'ye (1972) göre XVII. yüzyılda özellikle Anadolu'da meydana gelen Celali İsyanları ve nüfusun köylerden şehirlere, özellikle İstanbul'a göç etmesi Osmanlı dönemindeki bölgesel dengesizliklerin ürettiği sorunlarla bağlantılıdır.



Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, bölgeler arası dengesizlik her alanda ciddi sorunlar yaşayan ülkede genelinde, “geri kalmışlık düzeyinde” eşit seviyeye gelmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yönelik önemli bir çalışma yapılmamıştır. 1923-1930 yılları arasındaki liberal uygulamalar, 1929 Dünya Ekonomik kriziyle sona ermiş ve yerini 1930-1950’li yılları arasında Devletçilik uygulamalarına bırakmıştır. Bu dönemde Ankara’nın başkent seçilmesi, fabrika ve işletmelerin Anadolu’nun değişik yerlerinde kurulması kalkınmanın ülke geneline yayılmasına yönelik çabalar olmuştur.

Çok partili hayata geçişle beraber 1950-1960 döneminde ikinci kez gündeme liberal politika uygulamaları, fiziki bölgesel planlamaların yapılmasıyla sınırlı kalmış, “plan mı - pilav mı”¹ seçenekleri arasına sıkışmıştır. Cumhuriyet döneminde, bölgesel kalkınma politikaları ilk kez 1963-1967 yılları arasında yapılan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kendine yer bulmuştur. Günümüze kadar yapılan dokuz adet beş yıllık kalkınma planında, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve dengesizliklerin giderilmesi için müstakil bölümler açılmış ve özel stratejiler geliştirilmiştir.

Bölgesel kalkınmanın sağlanması için belirlenen politikaların uygulanması için Doğu Marmara Bölge Planı (1963), Zonguldak Bölge Planı (1963-64), Antalya Planı (1960-65), Ege Bölgesi Kalkınma Planı (1963-69), Çukurova Bölgesi Planlama Projesi (1962), Keban Planı (1964) Güneydoğu Anadolu Projesi (1989), 1990’ların ikinci yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Kalkınma Planı (DAP) ve Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi gibi plan ve projeler geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur (Kayasü ve Yaşar, 2006: 206). Yine bölgelerarası farklılıkları azaltmak ve geri kalmış bölgeleri kalkındırmak için, il ve ilçe düzeyinde bir planlama anlayışıyla teşvik tedbirleri geliştirilmiş, bu amaçla başlangıçta sayısı 22 olan ve 1998 yılında 50 ili içine alan “Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)” uygulaması başlatılmış, yatırım ve istihdam teşvikleri verilmiş ve organize sanayi bölgelerinin kurulmasına çalışılmıştır (Dinler, 2011: 344-366).

Bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye üyelik için 1959 yılında başvurduğu Avrupa Ekonomik Topluluğuyla (AET), 1963 yılında Ankara Anlaşmasını imzalamıştır. Hazırlık, Geçiş ve Tam Üyelik olmak üzere üç kademeli bir süreci içeren Ortaklık Anlaşmasınının “Hazırlık Aşaması”, 1973 yılında imzalanan Katma Protokolle; ekonomik kriz ve 1980 darbesi nedeniyle “Geçiş Dönemi” ise 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasıyla tamamlanmıştır. 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesiyle Türkiye’nin “Tam Üyelik”ine ilişkin adaylığı resmen tescillenirken, 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesiyle tam üyelik müzakerelerinin 2005 yılında başlaması kararlaştırılmıştır.

Adaylık sürecinde, yaklaşık 120 bin sayfalık AB müktesebatının iç hukuka aktarılması ve yapısal dönüşümleri içeren katılım müzakerelerinin uygulanması için 35 farklı başlıktan oluşan fasıllar açılmıştır. Bu fasıllar içinde 22. sırada yer alan “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” faslı da bulunmaktadır. Avrupa Birliği’ne tam üyelik süreci içinde Türkiye’nin bölgesel politikalarının mevcut durumunun değerlendirilmesi ve ileride nasıl şekilleneceğiyle ilgili konular bu fasıl kapsamında yürütülmektedir.

Türkiye’nin AET’e üyelik için başvurduğu 1963 yılının aynı zamanda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (1963-1967) başlangıcın olması, bu iki sürecin birbiriyle etkileşim içinde götürüldüğü anlamına gelmemektedir. Bölgelerin, potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyükşehir bölgeleri (metropolitan bölge) olarak ele alındığı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, örneğin konserve sanayinin Avrupa standartlarına çıkarılmasından bahsedilmesine rağmen (DPT, 1963: 223), Avrupa Ekonomik Topluluğundan hiç söz edilmemiştir. Hatta potansiyel gelişme bölgesi kabul edilen “Antalya Bölgesindeki” çalışmaların, Birleşmiş Milletler Özel Fonu (FAO) ile Devlet Planlama Teşkilatı arasında yürütüleceği belirtilmiştir (DPT, 1963: 475).

AB müktesebatı doğrultusunda uyum politikalarının geliştirilmesi, adaylık dönemi içinde yapılan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ile birlikte gündeme gelmiştir. Planda bölgesel konular, “Avrupa Birliğiyle İlişkiler” bölümünde, “incelenmesi devam eden konular” olarak ele alınmıştır (DPT, 2000b: 47). Sekizinci Beş Yıllık

¹ 1950’lerin sonuna doğru ülke ekonomisini bir düzene kavuşturmak için Devlet Planlama Teşkilatı gibi bir teşkilatın kurulmasını savunanlara karşı çıkanlar, “halkın plana değil, pilava ihtiyacı var” diyerek, “planlama fikrini” alaya almışlardı.



Kalkınma Planında, Gümrük Birliğine giriş nedeniyle hibe ve kredi olarak 2,8 milyar ECU yardımının nerelerden alınacağıyla ilgili açıklamalar yer almıştır. Katılım öncesi mali yardımlardan, Avrupa Akdeniz Ortaklığı ayağında 376,5 milyon ECU olarak öngörülen, ancak çerçeve anlaşması imzalanmadığı için kullanılmayan MEDA-I hibe fonunun yerine geçecek MEDA-II programı ile Katılım Öncesi Yapısal Politikalar İçin Destek Aracı (ISPA) programlarına değinilmiştir (DPT, 2000b: 48).

Halen yürürlükte olan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında ise “Bölgesel Gelişmenin Sağlanması” stratejik bir amaç olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda: (1) Bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi, (2) Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması, (3) Yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması, (4) Kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 2006: 1-4). Uyuma dönük öncelik sıralaması yapılırken, kamunun finansman imkânlarını, özel kesimin rekabet gücü, istihdam, bölgesel gelişme, çevre ve sosyal dengeleri gözetilen bir yaklaşımın esas alınacağı belirtilmektedir (DPT, 2006: 11). AB bölgesel istatistik sisteminin (NUTS) kabul edilmesi, Kalkınma Ajanslarının kurulması, AB destekli bölgesel kalkınma programları gibi konularda bu planda yer almıştır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının bir parçası olarak hazırlanan “Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu”, bölgesel gelişme politikalarının AB’ye ekonomik ve sosyal uyumunu özel bir başlıkta incelemiştir. Birlik taleplerinin kısa, orta ve uzun vadede yapılacaklar olarak ele alan Rapor, Türkiye tarafından yapılan çalışmaların Birlik taleplerini karşılama düzeyini müktesebata uyum açısından değerlendirmiş, özellikle mali fonlardan daha fazla yararlanmayı bu hedefin başarılmasına bağlamıştır (DPT, 2008: 53-59). Bölgesel politikaların Avrupalılaşmasına doğrudan değinmeyen Rapor, müktesebatın indirilmesi (downloading) anlayışını yansıtması bakımından kayda değer bir özellik taşımaktadır.

Tam üyelik için yapılan müzakerelerle birlikte, Birlik müktesebatı ve önceliklerine göre, bölgesel politikalar yasal ve kurumsal çerçeve açısından önemli değişikliklere uğramıştır. En somut haliyle İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasının (NUTS) kabul edilmesi, Kalkınma Ajanslarının kurulması ve 2008 katılım ortaklığı belgesinde “hem merkezi düzeyde hem de yerel düzeyde bölgeselleşme konusunda idari kapasitenin artırılması”, talebi üzerine 2011 yılında 641 sayılı KHK ile Devlet Planlama Teşkilatının, Kalkınma Bakanlığına dönüştürülmesi (Övgün, 2011: 278), bölgesel politikaların Avrupalılaşması sürecini derinleştirmiştir.

AVRUPALILAŞMA KAVRAMI AÇISINDAN TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA LİTERATÜRÜ

1990’ların ortasında Avrupa entegrasyon çalışmalarının önemli bir dalı olarak ortaya çıkan (Hang, 2011:146) ve Ladrech’in (1994) Fransa üzerine yaptığı çalışmayla netleşmeye başlayan “Avrupalılaşmanın” çok farklı tanımları bulunmaktadır. Avrupalılaşmanın ne olduğuyla ilgili en sistematik ve bilinen tanımın Bulmer ve Radelli (2004) tarafından yapıldığı söylenebilir (Samur; 2008: 385). Avrupalılaşmayı, resmi ya da gayri resmi kural, prosedür, politik paradigma, usul, “iş yapma yolları” ve AB sürecinde öncelikli olarak belirlenen, pekiştirilen ve ardından yerel alanlara (ulusal ve ulus altı), siyasi yapılara ve kamu politikalarına dahil edilen inanç ve normların, kurgulanması, yaygınlaştırılması, ve kurumsallaştırılması süreçleri olarak tanımlayan Bulmer ve Radelli’ye (2004: 1-2) göre Avrupalılaşma politika oluşturma, uygulama ve yapısal dizayn gibi süreç ve aşamalardan oluşan üç temel özelliği içermektedir.

Avrupalılaşmanın farklı boyutlarıyla ilgili geniş bir değerlendirme de Birlik bölgesel politikalarının Avrupalılaşması konulu çalışmada (Çimen, 2012) ele alınmıştır. Bu çalışmadan da anlaşılacağı gibi “Avrupalılaşma” basitçe, “Birliğin üye ve aday ülkeler üzerindeki etkisinin” ötesinde bir anlam ifade etmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, son iki asırdan beri Batının değerleri alma ve maddi refahını yakalama yönünde Türkiye’nin gösterdiği gayretlerin tümü Avrupalılaşma anlamına gelmemektedir. Türkiye’nin muasır medeniyetler seviyesine çıkmak için Tanzimattan beri gösterdiği gayretler, “muasırlaşma”, “modernleşme”, veya “Batılılaşma” kavramlarıyla ifade edilmektedir. Avrupalılaşma ise, her ne kadar bu kavramlarla benzerlik gösterse bile, adaylık süreci içinde çok düzeyli yönetim ve Birlik etkisi sonucunda ortaya çıkan değişim ve dönüşümü ifade etmektedir. Bu anlamda Avrupalılaşma sürecinin başlangıcı 1959 yılında üyelik başvurusuyla başlamış olup, 1999 yılındaki tam üyelikle görüşmeleriyle birlikte güçlü bir ivme kazanmıştır.



Birlik içinde hemen her alanda “Avrupalılaştırma” ile ilgili geniş bir literatür olmasına rağmen, 1959 yılında üyelik için başvuran ve 1999 Helsinki Zirvesiyle Birliğe resmen aday olan Türkiye açısından akademik çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. Bölükbaşı ve ark.(2011: 91) göre Türkiye Ortaklık Anlaşmasının 1963 yılında imzalamasına rağmen, entegrasyon yazını ancak 1980’lerden sonra ve tam üyelik başvurusuna yakın bir dönemde ortaya çıkmaya başlamış ve konu daha çok “*bölgesel ekonomik entegrasyon ya da yeni bir hukuki sistem olarak*” iktisatçı ve hukukçuların ilgi alanına girmiştir.

Bölükbaşı ve ark. (2010), 2009 Sosyal Bilimler Atf İndeksini (Social Sciences Citation Index -SSCI) esas alarak yaptıkları taramada, 2005-2009 yılları arasında Türkiye ve Avrupalılaştırma konusunu beraberce inceleyen 16 makaleden 11’inde çevre politikası, çevresel yönetim, politik reformlar, idari reform, dış politika, geriye dönüş (göç), çatışma çözümlemesi, azınlık hakları, dış politika ve bölgeselleştirme konularının analiz edildiği görülmüştür. Benzer şekilde Bölükbaşı ve ark. (2011) Sosyal Bilimler Uluslararası Bibliyografyası (The International Bibliography of the Social Science s- IBSS) üzerinde 2009 yılında, konuyla ilgili olarak inceledikleri 89 çalışmanın genelde bir kuramsal yaklaşımı (rasyonel, tarihsel ve sosyolojik kuramsalcılık) içermedikleri ve daha çok dış politika konularına yoğunlaştıkları tespit edilmiştir. Yazarlara (Bölükbaşı ve ark., 2011: 97) göre, Türkiye’yi konu alan Avrupa entegrasyon literatürü, nevi şahsına münhasır, yukarıdan aşağıya (top-down) bir anlayış kapsamında ve Birlik içinde yapılan çalışmalardan kopuk özellik taşımaktadır.

Benzer düşüncelere sahip olan Buhari’ye (2009:120) göre Türkiye’yi konu alan Avrupalılaştırma literatürü birçok problemi de içinde barındırmaktadır. Çalışmalar genel olarak Avrupalılaştırma sürecini yukarıdan aşağıya bir yaklaşım içinde ele almakta ve doğrudan politika transferlerine yoğunlaşmaktadır. Avrupalılaştırmayı milli menfaatlere aykırı bulan bu çalışmalar arasında herhangi bir konsensüs bulunmamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin Avrupalılaştırması literatüründe genel olarak üç eğilim göze çarpmaktadır. Bunlar, Avrupa koşullarını yerine getirme işlevi, modernleşme projesinin bir parçası olma işlevi ve Batılılaşma olarak bilinen kimlik inşa sürecidir.

Avrupalılaştırmayı kamu yönetimi açısından inceleyen Okçu’ya (2005: 2) göre konu, “*Türk kamu yönetimi literatüründe bugüne kadar ya hiç gündeme getirilmeyen ya da yeterince ele alınmayan*” bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Avrupalılaştırmayı Avrupa çalışmalarının ruhu (zeistgeist) olarak kabul eden Okçu ve ark. (2006:17) başka bir çalışmada merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkileri; bölgesel yönetim ve yerel yönetim ilişkileri ve devle-piyasa-toplum ilişkilerindeki reformlar Avrupalılaştırmanın bir parçası olarak görülmektedir.

Türkçe olarak doğrudan Avrupalılaştırmayı konu alan tek çalışmanın Yazgan (2012) tarafından yapılmış olması, Türkiye’deki “Avrupalılaştırma literatürünün” ne kadar yeni ve emekleme düzeyinde olduğunu göstermektedir. Yazgan’ın çalışmasında Türkiye açısından Avrupalılaştırma süreci üzerinde durulmamasına rağmen, Türkiye’nin üyeliğinin Avrupa liderlerince sorgulanmasının Avrupalılaştırmanın önünde büyük bir engel teşkil ettiği belirtilmektedir (Yazgan, 2012: 137).

Türkiye’deki bölgesel politikaların Avrupalılaştırmasına değinmeden önce Birlik üyelerinde bölgesel politikaların Avrupalılaştırmasıyla ilgili değişik çalışmaların yapıldığını belirtmek yararlı olacaktır. Bu kapsamda çok düzeyli yönetim yaklaşımı olarak bölgesel kalkınma politikalarının Avrupalılaştırması (Conzelmann, 1998; Benz ve Eberlein, 1999) gibi genel çalışmaların yanında Polonya (Grosse, 2012), İtalya (Gualini, 2004), Slovenya (Lajh, 2004), Fransa (Pasquier, 2009), İngiltere ve Almanya (Conzelmann, 2003) Katalonya ve İskoçya (Roller ve Sloat, 2002), Finlandiya (Luukkeon, 2011), Bulgaristan (Yanakiev, 2010), Romanya (Dobre, 2009; Moga, 2011) gibi ülkelerin bölgesel kalkınma politikalarının Avrupalılaştırmasını konu alan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Türkiye’deki genel anlamdaki Avrupalılaştırma literatürünün oldukça yeni ve emekleme aşamasında olmasına paralel olarak, sınırlı sayıda da olsa bölgesel kalkınma politikalarıyla Avrupa Birliğini beraber ele alan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan Bebeli (2005), Ertugal (2005), Loewendahl-Ertugal (2005) Çalt (2005), Reeves (2006), Altan (2006), Titiz (2007), Kargı (2009), Ertugal (2010), Kocak (2011) tarafından yapılan çalışmalar Avrupa Birliği açısından bölgesel konuları üzerine yoğunlaşırken, bunlardan sadece Loewendahl-Ertugal (2005) ve Ertugal (2010)’in çalışması bölgesel konuları Avrupalılaştırma açısından incelenmiştir. Bu durum Birlikle ilgili çalışmaların klasik entegrasyon anlayışıyla ele alındığını göstermektedir.



Bu anlayışı sorgulayan önemli çalışmalardan biri Dulupçu ve Sungur (2006) tarafından yapılmıştır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarına rağmen bölgesel farklılıkların giderek arttığını tespitini yapan çalışma üyelik süreciyle bölgesel konuların yeni bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini belirtmektedir. İlerleme Raporlarında yer aldığı gibi müktesebatın aktarılmasından ziyade, NUTS II bölgelerinin kurulması ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumsal düzenlemelerin yapılması ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının rollerine dikkat çekilmektedir. Dulupçu ve Sungur (2006) bölgesel kalkınmanın sağlanmasında yerleşmenin önemine vurgu yaparken, bunun sağlanamaması halinde Birlik Fonlarından yeteri seviyede yararlanma imkânının oluşmayacağını belirtmektedirler.

BÖLGESEL POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI

Bölgesel kalkınma politikalarının Avrupalılaşması Birlik üyeliğine başvuru ile meydana gelen çok yönlü değişim, dönüşüm ve Avrupa etkisini ifade etmektedir. Birlik üyesi ülkelerde, örneğin Almanya ve İngiltere'nin bölgesel politikalarının Avrupalılaşmasına bakıldığında, bu ülkelerdeki bölgesel sorunların Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) mali aracı kullanılarak çok düzeyli bir yönetim süreciyle nasıl çözülmeye çalışıldığı ve yapılan reformların etkileri üzerinde durulmaktadır (Conzelmann, 2003). Benzer metodolojik yaklaşımı Luukkeon (2011)'nin Finlandiya ile ilgili yaptığı çalışmada da görmek mümkündür. Fakat Birlik üyesi bu ülkelerin yaşadığı süreci aday ülke Türkiye açısından değerlendirmek çok fazla anlamlı görünmemektedir. Çünkü bu ülkelerin Birlik karşısındaki pozisyonları, aldıkları mali yardımın niteliği ve miktarına kadar her şey tamamen farklı bir düzlem ve amaç doğrultusunda meydana gelmektedir.

Katılım öncesinde bölgesel kalkınma politikalarının Avrupalılaşma süreci tecrübesini yaşayan Bulgaristan'la ilgili bulgular, Türkiye için yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Yanakiev (2011) tarafından yapılan bu çalışmada adaylık sürecinde bölgesel kalkınma politikalarının nasıl Avrupalılaştığıyla ilgili önemli değerlendirmeler içermektedir.

72

Yanakiev'e (2011) göre öncelikle adaylığın başlangıç yıllarında Avrupa müktesebatıyla uyum sağlamak amacıyla Bölgesel Kalkınma Kanunu çıkarılarak Birlik genelinde geçerli olan İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması (NUTS) sistemine geçilmiştir. Bir aday ülke olarak Bulgaristan'ın kendi tercihlerini AB seviyesine yükleme (uploading) imkânı olmadığı için 21 nolu Bölüm (Bölgesel Kalkınma) altındaki öngörüler doğrultusunda hareket edilmiştir. Birlik Bölgesel Politikalarının uygulanması için Komünist dönemde ortaya çıkan yönetim yapısını çok düzeyli yönetimi sağlayacak şekilde yeniden örgütlemek durumunda kalmıştır. Müzakereleri yürütmek ve Birlik fonlarının kullanılmasına yardımcı olmak amacıyla Ekonomi ve Maliye Bakanlıkları güçlendirilirken Komünist dönemin en önemli bakanlığı olan Savunma ve İçişleri Bakanlıkları ikinci plana düşmüştür. Bölgesel politikaların uygulanmasında Birlik yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarını paydaş olarak öne çıkarmıştır. Bu süreç zayıf olan çok düzeyli yönetim sisteminin oluşmasına yol açmıştır.

Bulgaristan üyelik öncesi 2000-2006 dönemi için öngörülen Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession-ISPA) fonlarından yararlanmıştır. Katılım beklenenden erken gerçekleşince bu fonların kullanılması yapısal fonlarla revize edilmiştir.

Bu çalışmada üyelik sürecinde Avrupalılaşma deneyimi yaşayan Bulgaristan örneğinden hareketle, Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarının Avrupalılaşma sürecini, yasal düzenlemeler, kurumsal araçlar ve Katılım Öncesi Mali Araçların etkinliği olmak üzere, üç farklı başlık altında incelemek mümkündür.

Türkiye'deki Bölgesel sorunlarla ilgili gelişmelerin Birlik tarafından nasıl değerlendirildiği ve üyelik sürecinin seyri her yıl düzenli hazırlanan İlerleme Raporlarında yer almaktadır. Avrupa komisyonu tarafından düzenli olarak hazırlanan İlerleme Raporlarında bölgesel konular 22. Fasılın altında "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlığıyla incelenmektedir. Değerlendirme genel olarak hukuki çerçeve, kurumsal çerçeve, programlama, mali yönetim, kontrol ve denetim gibi alt başlıklar altında sorunlar ve kaydedilen gelişmeler değerlendirilmektedir. Hazırladıkları yıllara göre 22. Fasıl içinde bazı konuların özellikle öne çıktığı görülmektedir. Örneğin 1998 yılı İlerleme Raporunda Güneydoğudaki geri kalmışlık, hızlı şehirleşme ve göç; 2000 yılı İlerleme Raporunda mevcut bölgesel politikaların yetersizliği; 2005 yılı İlerleme Raporunda IPA Programı; 2012 İlerleme Raporunda, kanun hükmünde kararnameler ve IPA programının III. ve IV. Bileşenleri öne çıkmıştır.



Bölgesel Politikaların Yasal Düzenlemeler (Hukuki Çerçeve) Açısından Avrupalılaşması

Türkiye'nin bölgesel politikalarındaki dönüşümü her ne kadar 2000'li yıllardan itibaren başlatılanlar (İncekara ve Savrul, 2011: 99), olsa bile bu dönüşümü Avrupa Topluluğu (AT) ile 1996 yılında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla Avrupalılaşma açısından yatay etkileşimi (horizontal approach) dolayısıyla çapraz yüklemeyi (crossloading) içeren bir süreçle imzalanan Gümrük Birliği Anlaşmasıyla başlatmak mümkündür.

Türkiye açısından Gümrük Birliğinin hem olumlu, hem de olumsuz etkilerini gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Yıldırım ve Dura, 2007). Bunlardan biri olan Santis (2000)'in çalışmasında Gümrük Birliğinin kıy ve kent arasındaki gelir eşitsizliğini arttırdığı, toplam gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi ise tarifelerdeki büyük düşüşe rağmen küçük kaldığı, istihdam azalmasına yol açacağı tahmin edilmiştir. Birçok sektördeki olumsuz sonuçlarına ilave olarak, bölgesel dengesizlikleri körüklemesi açısından Gümrük Birliği, Avrupalılaşmanın negatif sonucu olan mevzuat düzenlenmesi ve kurumsal yapı değişikliği özelliğini taşımaktadır.

2000 yılı İlerleme Raporunda “bölgesel ve yerel düzeyde” yapılması gerekenler arasında daha fazla desantralizasyon için yerel yönetim yasasının çıkarılması istenmiştir. Bu durum adaylığın resmileşmesiyle birlikte top-down etkileşimle indirmeyi (downloading) içeren bir sürecin uzantısı olarak Avrupalılaşmayı gündeme getirmiştir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve vesayet denetiminin azaltılması amacıyla yapılan düzenlemede iç mevzuatın ötesine gidilmesi nedeniyle Anayasa Mahkemesi² 5302 sayılı İl Özel İdaresi, 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun vesayetle ilgili maddelerini iptal etmiştir. (Can, 2011). Buna rağmen Birlik tarafından hazırlanan İlerleme Raporlarında, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin “*kamu hizmetlerinin sağlanmasında idari vesayetin kaldırılması*” önerisinin uygulamaya konulmasıyla ilgili herhangi bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir (AK, 2012: 11).

Çok ilginç bir şekilde Avrupa Birliğinin “çok-düzeyleli yönetim (multi-level governance)” anlayışı içinde bölgesel politikaların uygulamasında yatay ve dikey ilişkilere, devlet-altı ve kamu dışı örgütlenmelere rol verilmesine rağmen (Loewendahl-Ertugal, 2005: 25) Türkiye’de bu süreç, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi şeklinde işlemiştir. 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı Kanunla Büyükşehir Belediyelerinin tümünde, İl Özel İdareleri kaldırılması ve belediye sınırlarının il sınırlarına kadar genişletilmesi bu alanda önemli bir adım olmuştur. Sürecin bu haliyle devam etmesi durumunda Fransa ve İtalya’dakilere benzer bölge çapında oluşturulmuş yerel yönetimlere doğru gidilecektir. Etnik talepler nedeniyle Güneydoğu belediyelerine ilave yetkiler verilmesi durumunda ise durumun İspanya’daki uygulamaya benzer şekilde “bölgesel devlete” dönüşmesi ihtimali bulunmaktadır.

Birlik, bölgesel politikalarının oluşturulması amacıyla 1970’lerde geliştirilen ve 1981 yılında AB İstatistik Bürosu (EUROSTAT) tarafından kullanılmaya başlanan ve 1988 yılında Birlik mevzuatının parçası haline gelen İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması Sitemini (NUTS) (Taş, 2006:188) Türkiye içinde önerilmiştir. Ağustos 2002 de Bakanlar Kurulu kararı³ ile Türkiye 12 NUTS1, 26 NUTS2 ve 81 NUTS3 bölgesine ayrılmıştır. AB’nin NUTS 2 sınıflandırmasına uyum sağlamak için 81 ilini istatistiksel amaçlarla 26 bölgesel birimde gruplandırması (Reeves: 2006: 45), Avrupalılaşma süreci içinde top-down yaklaşımı bakımından kolay uyumun (goodnes of fit) tipik örneklerinden birini oluşturmaktadır. Kayası ve Yaşar’a (2006: 207) göre NUTS sınıflandırması bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesini, bölgesel istatistiklerin toplanmasını ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistik veri tabanı oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu düzenleme Bölge Kalkınma Ajanslarının kurulmasının da ilk adımını oluşturmuştur (Bilen, 2006: 264).

Türkiye tarafından kabul edilen NUTS sınıflandırması birçok açıdan itiraza uğramıştır. Bölge planlaması için doğru “bölgelemenin” önemine değinen Mentşe’e (2006: 333) göre NUTS2 düzeyindeki bir bölgelemenin Güneydoğu için projelerin uygulamasına elverişli değildir. Güneydoğu Bölgesinin tarihsel ve doğal özelliklerin belirleyiciliğine ilave

² Anayasa Mahkemesinin ilgili kararları, 5393 sayılı Kanun hakkındaki karar E: 2008/27, K: 2010/29 ve 5216 sayılı Kanun hakkındaki karar E: 2008/28, K:2010/30)

³ İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir



olarak, kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilebilmesi açısından NUTS1 düzeyi daha anlamlıdır. Örneğin, bölgeyi bir kültür turizmi destinasyonuna dönüştürebilmek için gerekli bölgesel tanıtım NUTS2 düzeyindeki çabalarla bir sonuca ulaşmayacaktır. Konuyu bir başka açıdan ele alan Gündoğdu'ya (2006) göre NUTS 2 bölgeleştirmesinin ve merkez olarak belirlenen illerin hangi nesnel ölçütlere dayandığı sorunlu olup, bu devletin kurumsal mimarisinde ve bunun etrafında oluşan toplumsal güç ilişkilerinde değişime yol açacaktır. Kimi yazarlara göre de NUTS2 sistemi, “siyasi bir bölgeselleşme sürecine, hatta ayrılıkçılığa atılan ilk adım” niteliğini taşımaktadır (Massicard, 2009: 24).

Üçüncü Bileşeni doğrudan bölgesel kalkınmayla ilgili olan “Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)” kapsamında yapılan düzenlemeler Birliğe uyum için yapılan diğer mevzuat düzenlemelerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda çıkarılan IPA Çerçeve Anlaşması Aralık 2008’de yürürlüğe girmiştir (AK, 2009: 67). IPA çerçeve Anlaşmasında yer alan bir düzenlemeyle AT (Avrupa Topluluğu) yüklenicilerinin, “AT sözleşmesi kapsamında sunulan herhangi hizmet ve/veya tedarik edilen mal ve/veya yapılan iş için KDV’den muaf tutulacakları” hükmü getirilmiştir. Bu düzenlemenin haksız rekabete dönüşerek ülke içindeki girişim kapasitesini olumsuz etkileme ihtimali bulunmaktadır. Bu durum Birliğin bölgesel rekabet hedefiyle de çelişmektedir.

Bölgesel Politikaların Kurumsal Çerçeve (Araçlar) Açısından Avrupalılaşması

Kurumsal çerçeve içinde İlerleme Raporlarında ve literatürde pek yer almayan, ancak kamu kurumları içinde ağırlığını sürekli hissettiren AB’ne yönelik idari örgütlenme, Birlik etkisinden kaynaklanan ve bölgesel konuları da içine alan ilginç bir Avrupalılaşma örneğidir.

74

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyelik başvurusuyla birlikte ilk örgütlenme 1964 yılında kurulan Bakanlıklararası Dış Münasebetler Komitesi olmuştur. Bunu 1968 yılında DPT içinde kurulan AB birimi takip etmiştir. Yıllar içinde kurulan çeşitli komite, kurul ve komisyonla idari örgütlenme giderek çeşitlenmiş ve büyümüştür. 2000 yılında Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinin (ABGS) kurulması, kurumsallaşma yeni bir aşamaya gelmiştir. İdari örgütlenme İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi (İKUK), İzleme ve Yönlendirme Komitesi, Reform İzleme Grubu gibi birimlerle genişlemiştir. 2010 yılına gelindiğinde Adalet, Dışişleri ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde Avrupa Birliği (veya Koordinasyon) üç ayrı Genel Müdürlük, 10 Bakanlıkta AB Daire Başkanlığı, iki Bakanlıkta şube müdürlüğü olmak üzere toplam 15 Bakanlıkta AB’yle ilgili işleri yürütmek üzere örgütlenme olmuştur (Şener, 2010).

2011 yılında Avrupa Birliği Genel Sekreterli (ABGS) AB nezdinde daimi temsilcilik, Ulusal Ajans ve Türk Akreditasyon Kurumu gibi bağlı kuruluş ve teşkilat yapısında 16 başkanlık olan Avrupa Birliği Bakanlığına dönüşmüştür.

Avrupa Birliğiyle mali işleri yürütme üzerine yapılan anlaşmalar çerçevesinde oluşan örgütlenme ise daha farklı bir niteliğe sahiptir. Birlik isteğiyle oluşturulan “Merkezi Olmayan Yapılanma” (Decentralized Organization) Türk kamu yönetimi içinde nevi şahsına mahsus bir örgütlenme olmuştur. Yapılanma içinde yer alan birimler, çeşitli tarihlerde yayınlanan Başbakanlık Genelgeleri (2001/18, 2001/41, 2002/50, 2007/30, 2009/18 ve 2011/15 sayılı) ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Toplulukları Komisyonu Arasında imzalanan, Katılım Öncesi Yardım Aracı ve bunların uygulanması ilişkin 11 Temmuz 2008 tarihli Çerçeve Anlaşmasıyla düzenlenmiştir.

“Merkezi Olmayan Yapılanma” adı altında oluşturulan idari birimlerin hiçbiri Türkiye’de idari yapılanmanın temel ilkelerini belirleyen 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esaslarını Hakkındaki Kanunla belirlenen esaslara uymamaktadır. Görevleri, AB müktesebatına göre genelge ile belirlenen birimler daha çok mali konularda AB ihale mevzuatına göre hareket etmektedirler. Birimlerde çalışanlar, görevlendirme ve kendine ait kadroları olan uzmanlardan oluşmaktadır.

Bölgesel kalkınmanın sağlanması dahil mali ilişkilerin Türkiye’nin klasik örgüt yapısı dışında örgütlenip gelişmesi aslında Avrupalılaşmanın “Çok Düzlemli Yönetişim” sürecini desteklemektedir. Okçu’ya (2005: 19) göre, bu süreç



sonunda yönetim bir yandan dikey olarak farklılaşırken, bir yandan da ulusüstü (supranasyonel), ulusötesi (transnasyonel), ulusal ve ulusaltı (subnasyonel) olmak üzere dört farklı düzlemde gerçekleşir hale gelmektedir.

Bölgesel politikaların Avrupalılaşmasının kurumsal boyutu içinde belki de en çok üzerinde durulan konulardan biri Kalkınma Ajanslarının kurulması olmuştur. Birlik 2005 yılı İlerleme Raporunda bölgesel düzeydeki idari kapasite eksikliğinin giderilmesi bakımından “*daimi yapılanmalar ve bu bağlamda Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasının*” (AK, 2005: 120-21) gereği üzerinde durarak, NUTS sisteminden sonra bölgesel kalkınmanın yeniden tasarımı için önemli bir girişimde bulunmuştur.

Kalkınma ajansları, bölgesel gelişme politikasının merkezî düzeyde etkinleştirilmesi, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması amacıyla 08.02.2006 tarih ve 5449 sayılı Kanunla kurulmuştur. Türkiye'nin 26 NUTS 2 bölgesinde kurulan kalkınma ajanslarının “*birden çok il ve donatıldıkları yetkiler açısından bölgesel nitelik taşımalarının Anayasanın 123 üncü, 126'ncı ve 127'nci maddelerinde öngörülen idari yapının dışında ve bu yapıdan farklı yeni bir örgütlenme*” olmaları nedeniyle Anayasaya aykırı oldukları iddia edilmiştir. Anayasa Mahkemesi 30.11.2007 tarih 2006/61 Esas ve 2007/91 kararıyla bölgesel yapılanmaya aykırılık iddiasını ret etmiş olması, hem yeni bir örgütlenme türünün yolunu açmış, hem de Birlik müktesebatının bir kısmının indirilmesine (downloading) imkân tanımıştır. Güler'in (2006: 27) öngörülerine göre bir anlamda bölgesel yönetim olan Kalkınma Ajanslarının kapsadığı 26 ayrı bölge alanı, giderek daha hızlı ve yoğun biçimde Ankara'dan uzaklaşıp Brüksel'e bağlanacaktır.

Bölgesel sorunların çözümü için yaygın bir örgütlenme türü olan Kalkınma Ajanslarının sayısının dünya genelinde 20 bin dolayında olduğu belirtilmektedir. Avrupa'da benzer şekilde Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA: European Association of Regional Development Agencies) adlı üst kuruluş bünyesinde örgütlenmiş 200'den fazla Kalkınma Ajansı bulunmaktadır (Işık ve ark., 2010: 3; Maç, 2006: 3). Türkiye'deki örgütlenmenin dünya genelindeki benzerleriyle paralellik göstermesi, ajansların başarılı olacakları yönünde iyimser düşüncelerin artmasına yardım etmektedir. Bu anlayışa göre, Kalkınma Ajansları bölgesel kalkınma farklılıklarının ortadan kaldırılması ve daha iyi entegrasyonun sağlanmasında iyi bir fırsat sunacağı ve ulusal kalkınmanın sağlanmasında kesinlikle anahtar rol oynayacağı (Demir ve Çalışkan, 2010: 466, 485) ve Türkiye'de tarihi olarak zayıf olan çok düzlemli yatay örgütlenmeye (ulusal, bölgesel ve yerel aktörleri buluşturarak) önemli katkıda bulunacağı (Ertugal, 2010: 102) ifade edilmektedir.

Fakat Birlik üyesi ülkelerden olan İngiltere'de 1998 yılından beri devam eden uygulamanın sonuçları, Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının başarısına şüphe ile bakılmasına yol açmaktadır (Emini, 2011: 18). Çünkü İngiltere'deki 10 yıllık uygulamanın neticesine bakılarak Kalkınma Ajanslarının tümü 2012 yılında kapatılmıştır (Kite, 2010; TPA, 2008). Bu durum, Birlik üyesi bir ülkede başarısızlığı nedeniyle kapatılmasına karar verilen Kalkınma Ajanslarının bölgesel eşitsizliği gidereceği gerekçesiyle aday ülkelere önerilmesi önemli bir çelişki olup, Türkiye açısından negatif yönde çapraz yüklemeyi (negative crossloadig) ifade etmektedir.

Bölgesel Politikaların Ekonomik Etki Açısından Avrupalılaşması

2000 yılında hazırlanan Birlik İlerleme Raporunda Türkiye'nin “*kalkınmada öncelikli*” yöreler şeklinde uyguladığı bölgesel kalkınma politikasının şimdiye kadar anlamlı bir sonuç sağlamadığı belirtilmektedir. Var olan yüksek bölgesel farklılıkların giderilmesi için Avrupa Topluluğu standartlarına uygun örgütlenmenin yapılması, kalkınmada geri kalmış bölgelere anlamlı düzeyde kamu yatırımının tahsis edilmesi, insan kaynaklarına yönelik yatırımların artırılması, altyapı farklılıkların azaltılması, özel yatırım için elverişli bir ortamın oluşturulması ve hayat şartlarında anlamlı bir iyileşmenin oluşturulması tavsiye edilmektedir (AK, 2000: 44).

Ancak Birlik tarafından önerilen politikaların ekonomik etkileri henüz açıklığa kavuşmuş değildir. Türkiye'de Birlik Bölgesel politikalarını inceleyen birçok çalışmada (Özenen, 2006; Can ve Karagöl, 2008; Kargı, 2009; Onur, 2009; Atay, 2011) Yapısal Fonların ve Uyum Fonun incelenmesine odaklanılmakta ve fon kapsamında tahsis edilen mali kaynakların miktarı göz önüne alınarak Türkiye açısından olumlu sonuçlar çıkarılmaya çalışılmaktadır.



Oysa Katılım Öncesi Mali Yardımların, Birlik içinde Uyum politikasının mali araçları olan, Yapısal Fonlar ve Uyum Fonuyla aynı nitelikte görülmesi sorunlu bir yaklaşımdır. Adından da anlaşıldığı gibi iki mali aracın amaçları, içerikleri, uygulandıkları ülkelerin Birlik karşısındaki konumları ve ülkelerin ekonomik yapıları tamamen birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Öznen (2006) tarafından İrlanda örneğinde yapıldığı gibi Birlik üyesi bir ülkede kullanılan mali araçların bölgesel politika üzerindeki etkilerinden hareket ederek, aday ülke için dersler veya benzer sonuçlar çıkarmaya imkân yoktur. Kıyaslanan ülkeler her şeyi ile aynı olsa bile Dulupçu'nun (2006) belirttiği gibi bölgesel politikaların kopyalanması sanıldığı kadar kolay değildir.

Birlik bünyesinde uygulanan bölgesel politikaların sonuçlarının olumlu olduğu yönündeki görüşlere karşılık, bu politikaların nötr veya negatif etkiye sahip olduğu yönündeki çalışmaların varlığını görmezden gelerek, AB mali fonlarına büyük umutların bağlanması gerçekçi değildir. Üstelik Birliğin İlerleme Raporlarının Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu değerlendirdiği 22. Fasılda, *“temel amacın katılımı ile birlikte, yapısal araçların (Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu) kullanımına etkin bir şekilde hazırlanmak”* olduğu (AK, 2010: 74) açıkça belirtildiği halde, bu fonların bölgesel dengesizlikleri gidermelerini beklemekte gerçekçi değildir.

1963 yılından itibaren alınan mali yardımlar: Gümrük Birliği Öncesi Dönemi (1964-1995); Gümrük Birliği Dönemi (1996-1999); 2000 yılından itibaren günümüze kadar devam eden dönem ise Adaylık Dönemi olarak üç farklı döneme ayırmak mümkündür. Adaylık dönemi ise, 2000-2006 arası Katılım Öncesi Mali Yardım Dönemi ve 2007-2013 arası dönem Mali Yardım Aracı Dönemi (IPA) şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Aykın ve Gürsoy, 2011).

1964-1995 yılları kapsayan Gümrük Birliği öncesi dönemde, 4 Mali Protokol, Özel İşbirliği Fonu ve İdari İşbirliği kapsamında toplam 1.090 milyon ECU taahhüt edilmesine rağmen bunun ancak 715 milyon ECU kullanılabildiği (Aykın ve Gürsoy, 2011: 161). Birliğin bu dönemde, Küresel Akdeniz Politikası kapsamında 12 ülkeden oluşan üçüncü ülkelerin her birine yaptığı yardım oransal olarak Türkiye'den daha fazladır. Örneğin, 1978-1991 yılları arasında: Cezayir'e 1.554; Fas'a 1.09; İsrail'e 25, Lübnan'a 292; Malta'ya 93.5; Mısır'a 1.463; Ürdün'e 461; Tunus'a 742 milyon Avro yardım yapılmıştır. Dahası Türkiye'ye verilen yardımların çok önemli kısmı kredilerden oluşmakta iken, bu ülkelerin istifade ettikleri yardımlar içinde bağış oranı daha yüksektir (Güngör, 2000). Bu durum Birliğin üyelik başvurusu nedeniyle Türkiye'ye yönelik özel bir politika uygulama uğraşı içinde olmadığını, dahası başvurunun getirdiği bazı yükümlülükler nedeniyle, Türkiye'nin mali imkânlardan oransal olarak Akdeniz ülkeleri kadar bile yararlanmadığını ortaya koymaktadır.

1996-1999 yıllarını kapsayan Gümrük Birliği Döneminde, gümrük birliğinin ek maliyetini telafi etmek yönünde 1.507 milyonu kredi, 768 milyonu hibe olmak üzere toplam 2.275 milyon Avro yardım taahhüdünde bulunulmasına rağmen, 557 milyonu kredi, 52 milyonu hibe olmak üzere toplam 609 milyon Avro yardım yapılmıştır. Bu dönemdeki yardımlar MEDA I (Mediterranean Economic Development Area) ve üçüncü ülkelere yapılan yardımlar kapsamında gerçekleşmiştir. Gümrük Birliğiyle ilgili verilmesi öngörülen 750 ve 375 toplam 1.125 milyon Avroluk iki yardım kredisi Yunanistan tarafından veto edilmiştir.

2000-2006 döneminde Türkiye adaylık statüsüne girdiği için verilen yardımların niteliği de değişmiştir. Başlangıçta Avrupa-Akdeniz ortaklığı MEDA-II Programı çerçevesinde, 2000-2006 döneminde kullanılmak üzere 890 milyon Avro kaynak ayrılması rağmen, Türkiye, adaylık statüsü nedeniyle 2002 yılı itibarıyla bu program kapsamından çıkmıştır. (AB Bakanlığı, 2013: 3-4). Katılım Öncesi Mali Yardım kapsamında; 209 (2000); 219 (2001); 126 (2002); 144 (2003); 250 (2004); 300 (2005); 500 milyon Avro (2006) olmak üzere toplam 1.748 milyon Avro yardım yapılmıştır. Bu yardımlar %30 kurumsal yapılanma, %35 AB müktesebatına uyum ve %35 olarak ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla tahsis edilmiştir (Tablo-1). 1964-2006 yılındaki yardımların tümü dikkate alındığında bunların Bölgesel dengesizliğin giderilmesi veya kalkınmanın sağlanmasıyla ilgili herhangi özel bir amaç içermedikleri görülmektedir.

Bölgesel politikaların Avrupalılaşması konusunda en önemli adım 2007-2013 yılı için öngörülen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) programıyla olmuştur. Bu dönemi bölgesel kalkınma politikaları açısından anlamlı kılan şey 5 bileşenden oluşan programın, Üçüncü Bileşenin doğrudan bölgesel kalkınma olmasıdır. Geçiş Dönemi Desteği, Kurumsal Yapılanma, Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Kırsal



Kalkınma (IPARD) bileşenlerinde oluşan IPA programıyla öngörülen yardımların bileşenlere göre dağılımı Tablo-1'deki gibidir;

Tablo-1 : Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar (milyon Avro)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Katılım Öncesi Mali Yardım	209	219	126	144	250	300	500
2000-2006 Toplamı							1.748
IPA							
IPA Bileşenleri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	246,3
Sınır ötesi işbirliği	2,097	2,875	3,049	3,090	5,132	2,175	2,218
Bölgesel kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,8	378
İnsan kaynaklarının geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,9	96
Kırsal kalkınma	20,7	53	85,5	131,3	172,5	189,8	213
Toplam	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	860,2	935,5
2007-2013 Dönemi, IPA Kapsamındaki Toplam AB Ödeneği							4,831
Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2013a), AB Bakanlığı (2013).							

2012 yılında hazırlanan IPA Uygulamaları Değerlendirme Raporunun bölgesel kalkınma ile ilgili bölümünde Üçüncü Bileşenin Türkiye'nin çevre, ulaşım ve bölgesel rekabet alanındaki ihtiyacı olan yatırım ve ilerlemenin sağlanması ve Türkiye'nin Birliğin Yapısal Fonlarından faydalanmaya hazır hale getirilmesi için tasarlandığı belirtilmektedir (EC, 2012: 29). Bu amaçlara ulaşmak için faaliyetler Ulaştırma, Çevre ve Bölgesel Rekabet Edebilirlilik Operasyonel Programları çerçevesinde yürütülmektedir. Bölgesel kalkınma bileşeni, çevre (%35-40), taşımacılık (%30-35) ve bölgesel rekabet (%25-35) oranında pay edilmektedir.

Birlik Mali Yardımlarının Etkisi

Gerek IPA ve gerekse Katılım Öncesi Mali Yardım kapsamında tahsis edilen fonların kullanılmasıyla nasıl bir ekonomik sonuç elde edildiği veya bu fonların verimlilik ve etkinliklerinin ne düzeyde olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Genel olarak Birlik Uyum Politikalarının, dolayısıyla onun bir parçası olan bölgesel politikaların etkilerinin peşinen olumlu kabul edilmesine rağmen (EC RP, 2011) yine de bu politikaların etkilerini ölçmek amacıyla HERMIN ve QUEST modelleri kullanılmaktadır. Örneğin 2007 yılında yapılan değerlendirmede Birlik bölgesel politikalarının pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir (Bachtler ve Gorzelak, (2007). Bu tespitler, Barro ve Sala-i-Martin (1991), Midelfart-Knarvik ve Overman (2002), Cappelen ve ark. (2003), Dall'erba (2005), Fiaschi ve ark. (2011), Kyriacou (2012) gibi çeşitli akademik çalışmalarla desteklenmiş, yani bölgesel politikaların ekonomik sonucunun pozitif olduğu kabul edilmiştir. Ancak, Landau (1995), Basile ve ark (2001), Boldrin ve Canova (2001), Rodríguez-Pose ve Fratesi (2003), Mohl ve Hagen (2011) gibi akademik çalışmalarda ise tam tersi tezler ileri sürülmüştür. Bölgesel politikaların ya hiç etkisinin olmadığı veya bölgeler üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Birlik bölgesel politikalarının, başka bir ifade ile 1975-2013 yılları arasında kullanılan 838 milyar Avro gibi muazzam kaynağın sanıldığı gibi, başarılı olmadığı, bazı akademik çevrelerce olumsuz etkiye sahip olduğu iddialarına karşılık IPA gibi çok mütevazı kaynakların etkilerinin olumlu olabileceğini peşinen kabul etmek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır.



AB fonlarının olumlu yönleri dile getirilirken bu fonlarla büyük ilerleme gösteren Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İrlanda gibi ülkelerden örnekler verilmektedir. Bu ülkelerin muazzam miktarda AB Yapısal ve Uyum fonlarından yararlandıkları şüphe götürmez bir gerçektir. Fakat Birliğe üye olurken en zayıf halka konumunda olan bu ülkeler, bunca fona rağmen ekonomik krizler karşısında hala en zayıf halka olmaya devam etmektedirler.

Türkiye açısından bakıldığında Birlik tarafından verilen fonlar, yine birlik tarafından verilen ödevlerin yerine getirilmesi için kullanılmaktadır. Fonlar büyük oranda bürokratik işlemlerin yürütülmesi gibi hizmet alımlarına gitmektedir. Birlik bir taraftan verdiği Fonların önemli bir kısmını, kendi içindeki yükleniciler eliyle geri almaktadır. Diğer yandan bu yüklenicilere sağlanan vergi indirimi gibi kolaylıklar nedeniyle fırsat eşitliği ortadan kaldırıldığı için yerli girişimlerin rekabet gücü kırılmaktadır.

Bazen sağlanan fonlarla verilen ödevler arasında uçurum bulunmaktadır. Örneğin IPA kapsamında çevre için verilen fon miktarı 2013 yılı için yaklaşık 120 milyon (0.12 milyar) Avro dolayında iken, çevre alanında uyum maliyeti 70.569 milyar Avroyu bulacağı iddia edilmektedir (Sayman, 2012). Birlik tarafından formüle edilen bölgesel kalkınma politikaları, ülkelerin kendi içi dinamiklerine göre farklılaştırılmadan Birlik amaçlarına göre uygulanmaktadır (Çelenk, 2009: 57). Yine uyum kapsamında olan konuların Türkiye'nin kendi yerel şartları açısından ne oranda gerekli olduğu, başka bir yöntemle aynı sorunun daha ekonomik olarak çözümlenebileceği de hiç hesaba katılmamaktadır⁴.

Bölgesel fonların etkisiyle ilgili ender değerlendirmelerden birini yapan Altun'a (2010) göre, bu fonların olumlu etkileri bulunmakta ve fonların miktarı Türkiye'nin hazmetme kapasitesinin altında kalmaktadır. Fakat 2002-2006 yılları arasında dört hibe programa gelen 2888 başvurunun %48.22'nin göreceli daha az gelişmiş bölgeler olan il merkezleri dışından (ilçe ve köylerden) gelmesi fonların negatif etkisini ortaya koymaktadır. Bu durum, Birlik fonlarından gelişmiş bölgelerin daha çok yararlandığı anlamına gelmektedir. Bu haliyle bile hibe fonlarının bölgesel dengesizliği azaltmak yerine artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bölgesel politikaların ekonomik etkileri analiz edilirken göz önünde bulundurulması gereken diğer bir konu ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) faaliyetleriyle ilgilidir. Bağımsız tüzel kişiliğe sahip olarak Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonunda Düzey-2 bölgelerinde faaliyet gösteren 26 Bölgesel Kalkınma Ajansı çeşitli nitelikte mali kaynak kullanmaktadır. Fakat BKA'ların bölgesel dengesizlikleri ne yönde etkiledikleriyle ilgili tartışmalar halen sürüp gitmektedir.

Türkiye'de 2011 yılı itibarıyla 26 Bölgesel Kalkınma Ajansı için bütçe açısından toplam 1.486 milyon TL dolayında (yaklaşık, 434 milyon Avro) gider öngörülmesine rağmen, bunun ancak %21'i olan 314 milyon TL (yaklaşık 136 avro) gerçekleşmiştir. Bu gerçekleşen kısmında ancak %54'ü yani 169 milyon TL (yaklaşık 73 milyon Avro) proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ayrılmıştır. Konuyla ilgili rakamlar Tablo-2'de gösterildiği gibidir;

⁴ AB Bakanı ve Baş Müzakereci Bağış, bir ödül töreninde yaptığı konuşmada, 70 milyar Avroluk maliyet için, “*Bu maliyet konusuna takılmamak lazım, Bunlar Türkiye'ye değer katar*” demektedir.
<http://www.euractiv.com.tr/cevre/article/bagis-maliyetli-diye-ab-cevre-mevzuatina-uyum-saglamayacak-miyiz-025760>



Tablo. 2: Kalkınma Ajansları (26 Ajans) 2011 Yılı Gider Hedef ve Gerçekleşmeleri (TL)

Giderler	Bütçe	Yüzde	Gerçekleşme	Yüzde
Genel Yönetim	237.980.467	16.0	119.006.019	37.7
Plan, Program ve Proje	33.295.043	2.2	8.061.821	2.6
İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon	7.465.246	0.5	641,013	0.2
Araştırma ve Geliştirme	13.965.884	0.9	3.105.623	1.0
Tanıtım ve Eğitim	40.045.698	2.7	11.463.788	3.6
Proje ve Faaliyet Destekleme	1.153.574.718	77.6	173.386.238	54.9
Giderler Toplamı	1.486.327.056	100.0	315.664.502	100.0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2013b)

Aslında Tablo-2’de görüldüğü gibi çok mütevazı bütçe rakamları ile Türkiye’nin kronik bölgesel sorunlarını çözmeye imkân yoktur. Üstelik seçilen projelerin bölgesel dengesizlikleri ne yönde etkiledikleri de belli değildir. Proje sürecinin karmaşıklığı ve teknik bilgi gerektirmesi nedeniyle zengin bölgelerin geri kalmış bölgelere göre proje hazırlama kapasitelerinin yüksekliği ve yüklenici olma durumu, dengesizliği az gelişmiş bölgeler aleyhine artırmaktadır.

Kalkınma ajanslarının, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde yetersiz kalacakları yönündeki (Yazgı, 2013; Özer, 2008; Kovacks, 2006; Ataay, 2005; Çalt, 2005) görüşlere rağmen, bölgesel dengesizlikleri gidermede başarılı olacakları yönünde (Köse ve Konur, 2011; Young, 2008; McMaster, 2006) görüşler de bulunmaktadır. Yine Kalkınma ajanslarının belirli koşulların sağlanması halinde başarılı olabileceğini (Işık ve ark., 2011; Halkier, 2006; Walburn, 2006; Solari, 2004) belirten görüşlere karşılık, gelişmiş bölgelerin kalkınma ajanslarının imkânları kullanarak daha çok gelişeceği, bu yönüyle bu ajansların bölgesel dengesizlikleri artıracığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2006).

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının başarılı oldukları yönündeki görüşlere rağmen (Köse ve Konur, 2011:131) İngiltere’de başarısızlıkları nedeniyle benzer nitelikteki ajansların kaldırılmış olmaları (Kite, 2010; TPA, 2008), hem Türkiye ile Avrupa Birliği üyesi arasındaki farklılığı ortaya koymakta, hem de ajanslar lehindeki olumlu görüşlerin sağlam bilimsel verilere dayanmadığını göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada AB üyelik sürecinde Türkiye’nin önemli bir sosyal ve ekonomik sorunu olan bölgelerarası dengesizlik konusu, Avrupalılaştırma açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde olduğu gibi, bölgelerarası dengesizlikler, kuruluşundan itibaren Türkiye’nin de önemli sorunları arasında yer almıştır. Bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması maksadıyla, başta 1960 yıllarından itibaren hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları olmak üzere, ülke genelinde ve bölgesel düzeyde hazırlan plan, proje, teşvik, yatırım veya vergi indirimi gibi farklı tedbirlerle sorunun çözülmesine çalışılmıştır. Fakat yarım asrı geçen bu uygulama ve uğraşlardan tatmin edici bir sonuç alınamamış, hatta bazı bölgelerin için farklılık daha da büyümüştür.

1999 Helsinki Zirvesiyle başlayan tam üyelik müzakereleriyle birlikte bölgesel politikaların durumuyla ilgili “22. Fasıl” altında ayrı bir başlık açılması, Türkiye’nin bölgesel politikaları açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Böylece gerek üyelik sürecinde, gerekse üyelik sonrasında, ülkelerin Birlikle olan ilişki ve etkileşiminde



ortaya çıkan ve üçüncü kuşak entegrasyon kuramı olarak bilinen “Avrupahlaşma olgusu” Türkiye’nin bölgesel politikaları içinde gündeme gelmiştir.

Birlik içinde çok geniş bir literatüre sahip olmasına ve Birliğin etki alanına giren hemen her konunun “Avrupahlaşmasından” bahsedilmesine rağmen, Türkiye açısından aynı farkındalık oluşmamıştır. Farkında olunması bile fiili olarak diğer alanlarda olduğu gibi bölgesel politika alanında da yasal, kurumsal düzeyde değişim ve sosyal ve ekonomik etki bakımından bir Avrupalılaşma süreci yaşanmaya başlamıştır. Avrupalılaşma süreci yeteri kadar tahlil edilmediği için süreç, verilen ödevleri yapma veya müktesebatı indirme (downloading), bunu karşılığında Birlikten mali yardım bekleme şeklinde tek yönlü etkiye açık bir konuma düşmüştür.

Bu yaklaşım nedeniyle Türkiye kendi ulusal çıkarlarının aksine, bölgesel politikaları da dolaylı olarak etkileyen Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamak durumunda kalmıştır. Avrupalılaşma ilerleyen yıllarda, İstatistiki Bölgelerin Sisteminin kabul edilmesi gibi çeşitli mevzuat düzenlemelerinin yanında, çeşitli kamu kurumlarının örgütsel yapılarının değişmesi, Merkezi Olmayan Yapılama ve Kalkınma Ajanslarının kurulması şeklinde ortaya çıkmıştır. Birlik tarafından önerilen yasal ve kurumsal dönüşümlerin yapılması, sosyal ve ekonomik iyileşmenin sağlanması Birlik fonlarıyla desteklenmiştir. Üyelik başvurusuyla birlikte verilen mali yardımlar üyelik görüşmeleriyle birlikte daha sistematik hale gelirken, sonuçları açısından bu fonların çok abartılacak bir yönünün olmadığı fazla fark edilememiştir. Fonların asıl amacının Yapısal Fonlar ile Uyum Fonunu kullanmaya hazırlama olduğu hususu göz ardı edilmiş, dahası mali yardımla beraber Birliğin isteği olan yasal ve kurumsal dönüşümün külfeti dikkate alınmamıştır.

Bütün bu tespitler üyelik sürecinde, kalkınma politikalarının şekillendirilmesinin tamamen Birliğe bırakılmaması gerektiğini göstermektedir. Türkiye, Birlik karşısında tek yönlü etkiye açık, ödev yapan ve karşılığında mali yardım bekleyen bir anlayıştan vazgeçip, yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve çapraz yüklemeler dâhil bütün seçenekleri içeren çok düzlemli yönetim anlayışını benimsemelidir. Birliğin kendi üyeleri için öngördüğü Yapısal Fonlar ile Uyum Fonunun başarısı tartışılmakta ve İngiltere’de Kalkınma Ajansları kaldırılması gibi klasik bazı araçlardan vazgeçilmektedir. Dolayısıyla, müktesebatın uyarlanması için verilen mali fonların nitelik ve nicelikleriyle, getirilen külfet kıyaslanmalı, Birlik tarafından önerilen yöntemlerin en uygun yöntem olup olmadığı sorgulanmalıdır. Müktesebatın uygulanmasında daha az maliyetli alternatif yöntemler bulunması halinde, konu Birlikle müzakereye açılmalıdır.

Birlik Yapısal Fonları ile Uyum Fonun kapsamı, uygulandığı ülkelerin konumu ve amaçları ile üyelik halinde bu fonları kullanma yetkinliğine ulaşmak için verilen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) arasında hiçbir benzerliğin olmadığı fark edilmelidir. Yapısal Fonları ile Uyum Fonunun bazı üye devletlerde ulaştığı kısmen başarılı sonuçların IPA ile elde edilemeyeceği kabul edilmeli, dolayısıyla bölgesel sorunların çözümü sadece IPA programına havale edilmemeli, alternatif ve Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısına özgü çözümler geliştirilmelidir.

Üyelik sürecinde Avrupalılaşmanın bir sonucu olarak yasal, kurumsal ve mali çerçeve kapsamında atılan adımların başarısı, bunların İlerleme Raporunda olumlu karşılanmalarıyla ölçülmemeli, bu adımların Türkiye açısından yararlı olup olmadığı değerlendirilmeli ve bu konular Birlikle müzakereye açılmalıdır. Bu durumun Birliğe karşı bir direnme olmadığı, “Avrupahlaşma kavramının” bir gereği olduğu kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Atay, Nihan (2011), “Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası”, Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, 22-23 Eylül 2011, Malatya, <http://www.fka.org.tr/makaleler.asp>, (20.03.2013).
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2013), “Türkiye AB Mali İşbirliği”, No: 8, http://www.abgs.gov.tr/files/rehber/08_rehber.pdf (20.04.2013).
- Avrupa Komisyonu-AK (1998), “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 1998 Düzenli Raporu”, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf (20.04.2013).



- Avrupa Komisyonu-AK (2000), Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (20.04.2013).
- Avrupa Komisyonu-AK (2005), "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", (COM(2005) 561 nihai) http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (20.04.2013).
- Avrupa Komisyonu-AK (2009), "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", (COM (2009) 533 final), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf (20.04.2013).
- Avrupa Komisyonu-AK (2010), "2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", COM (2010) 660, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,, Ofset Fotomat, Ankara. http://www.abgs.gov.tr/files/pub/ilerleme_2010.pdf (20.03.2013).
- Avrupa Komisyonu-AK (2012), "Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu", Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013, {Com(2012) 600} Ekindeki Komisyon Çalışma Dokümanı, 10 Ekim, Brüksel (20.04.2013).
- Aykın, Sibel Mehter ve Gürsoy, Kemal (2011), "Müzakere Sürecinde Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları: Taahhütler ve Gerçekleşmeler", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:18 Sayı:2, ss.159-179.
- Bachtler, John and Gorzelak Grzegorz (2007), "Reforming EU Cohesion Policy a Reappraisal of The Performance of The Structural Funds", *Policy Studies*, Vol. 28 (4), pp.309-326.
- Barro, R. and Sala-I-Martin, Xavier (1991), "Convergence Across States and Regions", *The Brookings Institution*, Vol. 22(1), pp.107-182.
- Basile, Roberto, de Nardis, Sergio and Girardi, Alessandro (2001), "*Regional Inequalities and Cohesion Policies in the European Union*", http://lipari.istat.it/digibib/Working_Papers/basile_denardis_girardi23.pdf, (Erişim, 20.12.2012).
- Başbakanlık Genelgesi, 2001/18, 2001/41, 2002/50, 2007/30, 2009/18 ve 2011/15 sayılı Genelgeler.
- Beleli, Özsel (2005), "Regional Policy and EU Accession: Learning From the GAP Experience, Turkish", *Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 3 (Fall 2005).
- Benz, Arthur and Eberlein, Burkard (1999), "The Europeanization of Regional Policies: Patterns of Multi-Level Governance", *Journal of European Public Policy*, Volume 6, Issue 2, pp. 329-348.
- Bilen, Gülhan (2006), "Türkiye'de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu", *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ, 7-8 Eylül, 2006, TEPAV Yay, Ankara, ss.257-273.
- Boldrin, Michele and Canova Fabio (2001), "Inequality and Convergence in Europe's Regions: Reconsidering European Regional policies", *Economic Policy*, Vol. 16 (32), pp. 207-253.
- Bölükbaşı, Tolga H., Ertugal, Ebru ve Özçürümez, Saime (2011), "Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaştırma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30 (Yaz 2011), ss.77-102.
- Börzel, Tanja A. (2002), "Pace-Setting, Foot-Dragging, and Fence-Sitting: Member State Responses to Europeanization", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40 (2), pp. 193-214.
- Buhari, Didem (2009), "Turkey-EU Relations: The Limitations of Europeanisation Studies", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 40, pp.91-121.
- Bulmer, Simon J. and Radaelli M. Claudio (2004), "The Europeanization of National Policy", *Queen's Papers on Europeanization*, No 1/2004, <https://www.qub.ac.uk/schools/SchoolofPoliticsInternationalStudiesandPhilosophy/FileStore/Europeanisati onFiles/Filetoupload,38405,en.pdf>, (03.12.2012).
- Can, Ergüder ve Karagöl, Dilek Akdenizli (2008), *Avrupa Birliğinde Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Yapısal Fonlar*, TEPAV, Ankara.
- Can, Hasan Hüseyin (2011), "Yeni Mahalli İdare Yasalarında İdari Vesayet Uygulamaları", *İdarecinin Sesi*, Mayıs - Haziran, ss. 44-48.
- Cappelen, Aadne, Castellacci Fulvio , Fagerberg, Jan and Verspagen, Bart (2003), "The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 41 (4), pp. 621-644.
- Colzelmann, Thomas (2003), "Contested Space: Europeanised Regional Policy in Great Britain and Germany", *Draft Paper prepared for the EUSA 8th Biennial International Conference March, 27-29, 2003, Nashville, Tennessee*, pp.1-18 <http://www.ifs.tu.darmstadt.de/pg/conzelmann.htm> (03.12.2009).



- Conzelmann, Thomas (1998), “Europeanization of Regional Development Policies? Linking the Multi-Level Governance Approach with Theories of Policy Learning and Policy Change”, *European Integration online Papers* (EIoP) Vol. 2 (1998) No.4; <http://eiop.or.at/eiop/texte/1998-004a.htm> (03.12.2009).
- Çalt, Gökhan (2005), “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildiri Metinleri, 3-7 Ocak 2005, Ankara. www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf. (03.12.2012).
- Çelenk, Ayşe Aslıhan (2009), “Europeanization and Administrative Reform: The Case of Turkey”, *Mediterranean Politics*, Vol. 14, No. 1, March, pp.41–60.
- Çimen, Adnan (2012), “Avrupa Birliği (AB) Bölgesel Kalkınma Politikalarının Avrupalılaşması”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, Cilt:12, 20. Yıl, Özel Sayı, 12, ss.47-81.
- Dall’erba, Sandy (2005), Distribution of Regional Income and Regional Funds in Europe 1989–1999: An Exploratory Spatial Data Analysis”, *The Annals of Regional Science*, Vol. 39 (1), pp. 121–148.
- Demir, Fatih ve Çalışkan, Şadan (2010), “Regionalization In Europe and Its Reflections on Turkey: Experiencing Regional Development Agencies”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 14 (40), pp. 465-488.
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (1963), Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, Ocak, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan1.pdf> (03.05.2013).
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (2000a) *Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, Yönetici Özeti*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bölgesel/dap/ozet.pdf> (03.05.2013).
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (2000b), Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001 – 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf> (03.05.2013).
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (03.05.2013).
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (2008), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, OİK: 702, Teşkilatı, Ankara www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/10171/oik702.pdf, (06.09.2013).
- Dinler, Zeynel (2011), *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, 7. Baskı, Bursa.
- Dobre, Ana M. (2009), “The Dynamics of Europeanisation and Regionalisation: Regional Reform in Romania”, *Perspectives on European Politics and Society*, Volume 10, Issue 2, pp. 181-194.
- Dulupçu, M.A. (2006), “Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim)”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, Ankara, ODTÜ-TEPAV, ss. 233-255.
- Dulupçu, M.A. ve O. Sungur (2006), "Adaptation Problem of Turkey to the Regional Policies Within the Process of the EU Membership: Dilemmas and Opportunities", International Conference on The Changes and Transformations in the Socio-Economic and Political Structure of Turkey Within the EU Negotiations, Dumlupınar Üniversitesi, 16- 18 Mart, Kütahya, ss. 297-316.
- Emini, Filiz Tufan (2011), “Using the Model in England for Analyzing the Likely Future of Turkey’s Regional Development Agencies”, *British Journal of Humanities and Social Sciences*, 18, December, Vol. 3 (1), pp. 18-27.
- Ertugal, Ebru (2005), “Europeanisation of regional policy and regional governance: The Case of Turkey”, *European Political Economy Review*, Vol.3, No.1, pp. 18-53.
- Ertugal, Ebru (2010), “Europeanization and multi-level governance in Turkey”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 10, No. 1, March, pp.97–110.
- Eşiyok, B. A. ve Sekmen, F., (2012), *Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları, Doğu Anadolu’nun Bölgesel Gelişmedeki Yeri ve Çözüm Önerileri*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/belgeler/ulusalKurumlar/Dogu_Anadolunun_Bölgesel_Gelişmedeki_Yeri.pdf (03.05.2013).
- European Commission, Regional Policy (EC RP) (2011), “EU Regional Policy: Method and Evaluation”, ec.europa.eu/regional_policy/.../2011, (Erişim, 01.12.2012).
- EUROSTAT (2013), *GDP per Capita in PPS*, [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/\(03.05.2013\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/(03.05.2013)).
- Fiaschi, Davide, Lavezzi, Andrea Mario and Parent, Angelai (2011), “Productivity Growth across European Regions: the Impact of Structural and Cohesion Funds”, University of Pisa, http://www.unipa.it/~mario.lavezzi/papers/SCF_ProductivityGrowth_spat_05.pdf, (Erişim, 05.11.2012).



- Grosse ,Tomasz Grzegorz (2012) “Europeanization of development policy in Poland:comparison with the Chinese model of endogenous growth”, *Zeszyty Naukowe WSEI seria: Ekonomia*, 4(1/2012), s. 33-53.
- Gualini, E. (2004), *Multi-Level Governance and Institutional Change. The Europeanization of Regional. Policy in Italy*, Aldershot, Ashgate..
- Güler, Birgül A.(2006), “Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?”, Bölge Kalkınma Ajansları Dosyası: 1, *YAYED - Memleket Mevzuat - Şubat 2006/2*
- Gündoğdu İbrahim (2006), “Devlet-Toplum İlişkilerinin Mekânında Dönüşüm: (Bölge) Kalkınma Ajansları”, *Genel-İş Emek Araştırma Dergisi*, 2006/1, ss.95-100.
- Güngör, Kamil (2000), “Avrupa Birliğinin Üçüncü Ülkelere Yönelik Mali Yardımları ve Türkiye”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:3, Sayı:35, Kasım, <http://www.mevzuatdersisi.com/2000/11a/02.htm> (20.05.2013).
- Halkier, Henrik (2006),” Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim, Avrupa Perspektifi içinde, IV. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, Ankara, ss. 3-15.
- Hang, Nguyen Thi Thuy (2011), “Europeanization: Simply a top-down Process?”, *Marmara Journal of European Studies*, Volume 19 (1), pp.135-151.
- Işık, Nihat, baysal, Duygu, Ceylan, Onur (2010), “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları”, *Niğde Üniversitesi İ.L.B.F Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, ss.1-18.
- İncekara, Ahmet ve Savrul, Burcu Kılınc (2011), “Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *SESSION 6B: Büyüme ve Gelişme II, International Conference on Eurasian Economies*, 12-14 October 2011, Bishkek, Kırgızistan, ss.405-411 <http://www.eecon.info/papers/307.pdf>, (01.12.2012).
- Kalkınma Bakanlığı (2013a), *Ekonomik ve Sosyal Uyum, IPA*, <http://www.abfonlari.gov.tr/> (01.05.2013).
- Kalkınma Bakanlığı (2013b), *Yerel Desenler, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu*, Büyükharf Bas. Yay. Tan. Dan. Org. Ltd. Şti., Ankara, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/14745/KalkinmaAjanslari2011YiliGenelFaaliyetRaporu.pdf> (01.05.2013).
- Kargı, Nihal (2009), “Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye'nin Bölgesel Politika Analizi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl:2 Cilt:1 Sayı:3, Yaz, ss.19-39.
- Kayasü, Serap, Yaşar, Suna (2006), “Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ, 7-8 Eylül, 2006, TEPAV Yay, Ankara, ss.197-215.
- Kıte Melissa (2010), “Coalition Announces Plans to Abolish Regional Development Agencies”, 12 June, *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/7823449/Coalition-announces-plans-to-abolish-Regional-Development-Agencies.html> (01.02.2013).
- Koçak, Hüseyin (2011), ”Avrupa'da Bölgeselleştirme Çabalarının Ulusal ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Avusturya ve Macaristan Örnekleri”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:29, Nisan, ss.123-129.
- Kovacs, Palne Iona (2006), “Region-Building in Hungary-The Case of South-Transdanubia”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ, 7-8 Eylül, 2006, TEPAV Yay, Ankara, ss.73-93
- Köse, Seyit ve Konur, Fatih (2011), “ Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkları Azaltılmasındaki Rolü Ve Etkinliği: Ülke Deyimlerinin Karşılaştırılması” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:1, 7:95-137.
- Kyriacou, Andreas P (2012), “The Impact of EU Structural Funds on Regional Disparities Within Member States”, *Environment and Planning (Government and Policy)*, Vol. 30(2), pp. 267-281.
- Ladrech, Robert (1994), “Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France”, *Journal of Common Market Studies*, 32 (1), pp. 69-88.
- Lajh, Damjan (2004), “Responses to the Processes of Europeanisation and Regionalisation: Domestic Changes in Slovenia”, *Perspectives: Central European Review of International Affairs*; Winter2004/2005, Vol. 23, pp.33-66.
- Landau, D., (1995), “The Contribution of European Common Market to the Growth of Its Member Countries: an Empirical Test”, *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol. 131 (4), pp. 774-782.
- Loewendahl-Ertugal, Ebru (2005), “Europeanisation of Regional Policy and Regional Governance: The Case of Turkey”, *European Political Economy Review*, Vol. 3, No. 1 (Spring), pp. 18-53.



- Luukkonen, Juho (2011), “The Europeanization Of Region Al Development: Local Strategies And European Spatial Visions In northern Finland”, *Swedish Society for Anthropology and Geography*, Vol. 93(3), September, pp. 253-270.
- Maç, Nazlı (2006), *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye, Araştırma Raporu*, No: 2006 – 117 / 76, Konya Ticaret Odası Etüd – Araştırma Servisi
- Massicard, Elise (2009), “Türkiye’de Bölgeselleşme Süreci”, (İçinde, Der. Ayhan Kaya - François Bafoil), *Bölgesel Kalkınma ve Avrupa Birliği, Karabük, Valenciennes ve Katowice’ nin Karşılaştırmalı Analizi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*: 280, Avrupa Çalışmaları 3, İstanbul
- Mcmaster, Irene (2006), “Czech Regional Development Agencies in a Shifting Institutional Landscape”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 58(3), pp.347-370.
- Menteş, Gökhan (2006), “Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Bir Yönetişim Modeli: Güneydoğu Anadolu Örneği”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ, 7-8 Eylül, 2006, TEPAV Yayınları, Ankara ss.161-197.
- Midfelfart-Knarvik, Karen, Helene and Overman Henry G. (2002), “Delocation and European Integration: is Structural Spending justified?”, *Economic Policy*, Vol. 17(35), pp. 322-359.
- Moga, Teodor Lucian (2011). “The Europeanisation Process and The Pre-Accession Dynamics In Romania”, CES Working Papers, III, (1), 2011, pp.64-71
- Mohl, Philipp and Hagen Tobias (2011), “Do EU Structural Funds Promote Regional Employment? Evidence From Dynamic Panel Data Models”, *European Central Bank, Working Paper Series*, No 1403 / December.
- Okçu, M., Gül, H. ve Dulupçu, M., (2006), "Turkey Towards The EU: In-Between State Centricism And Multi-Level Governance" 6th European Urban and Regional Studies Conference 21-24 September, Denmark.
- Okçu, Murat (2005), “Avrupa Yönetişim Alanına Doğru Türk Kamu Yönetimi: Çok Düzlemli Yönetişim”, Ahmet Nohutçu ve Asım Balcı (Editörler), *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması– I*, (içinde), Beta Basım Yayım, İstanbul, ss. 258–298.
- Onur, Aysenur. (2009), “İPA ve Yapısal Fonlar”, *Bütçe Dnyası*, 3(31/Kış), ss.45-59.
- Övgün, Barış (2012), “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalkınma Bakanlığı”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Cilt 66, No. 3, ss. 263-281.
- Özel, Mehmet (2009), “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetişim Birim Arayışları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.64, S.1, Ocak-Mart, ss.165-199.
- Özenen, Cem Galip (2006), “The Effects Of Structural Funds On Ireland’s Development And Lessons For Turkey”, May 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ozenencg/irlanda.pdf> (01.02.2013).
- Özer, Yunus Emre (2008), “Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, *Review of Social, Economic & Business Studies*, 9(10): 389-408. <http://fbc.emu.edu.tr/journal/doc/9-10/19.pdf>, (01.03.2013).
- Pasquiera, Romain (2009), “The Europeanisation of French Regions”, *French Politics*, Vol. 7 (2), pp.123–144.
- Radaelli, C.M, (2000), “Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change” *European Integration Online Papers (EIOP)* Vol: 4 (8), <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008.htm> (01.04.2013).
- Reeves, Teresa (2006), “AB Ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ, 7-8 Eylül, 2006, TEPAV Yay, Ankara. ss.39-49.
- Rodríguez-pose, Andrés and Fratesi Ugo (2003), “Between Development and Social Policies: the Impact of European Structural Funds in Objective 1 Regions”, *European Economy Group Working Papers*, (28/2003), <http://ideas.repec.org/p/eeg/euroeg/28.html> (01.02.2013).
- Roller, E. and Sloat A., (2002), “The Impact of Europeanisation on Regional Governance: A Study of Catalonia and Scotland” , *Public Policy and Administration*, Vol.,17 (2), pp.66-86.
- Samur, Hakan (2008), “Değişen ve Popülerleşen Bir Kavram Olarak Avrupalılaşıma”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 2008, ss.379-386.
- Santis, Roberto A. De (2000), “The Impact of a Customs Union with the EU on Turkey’s Welfare, Employment and Income Distribution: An AGE model with Alternative Labor Market Structures”, *Journal of Economic Integration*, 15 (2), pp. 195-238
- Sayman, Rifat Ünal (2012), “AB Çevre Mevzuatı”, *Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye*, İstanbul, http://www.rec.org.tr/dyn_files/31/4970-Gun12-REC.pdf (01.02.2013).
- Soları, Stefane (2004), “Decentralisation of Competencies and Local Development Agencies in North-Eastern Italy”, *Local Economy*, Vol. 19(1): 55-68.
- Şener, H. E. (2010), “Türk Kamu Yönetiminde AB Örgütlenmesi: Yapı ve İşleyiş”, içinde H. E. Şener & E. Esen (Editör.) *Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinin Örgütlenmesi: Türkiye, Macaristan ve Polonya*, ss. 65-88.



- Taş Barış (2006), “AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2006, Cilt 8, Sayı .2, ss.185-198.
- Tekeli, İlhan (1972), *Bölge Planlama Üzerine*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- The Taxpayer’ Alliance- TPA (2008), “Regional Development Agency: 15 Billion Thrown Away”, <http://www.taxpayersalliance.com/bettergovernment/2008/08/regional-develo-2.html> (01.02.2013).
- Titiz, İsmet (2007), “Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve AB Giriş Sürecinde Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Çalışmaları”, *Yerel Siyaset*, Mart.
- Walburn, David (2006), “Regional Development Agencies: The Tool to Stimulate Economic Development in Regions”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim, Avrupa Perspektifi içinde*, 49-55. IV. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, Ankara.
- Yanakiev, Alexander (2010). “The Europeanization of Bulgarian regional policy: a case of strengthened centralization”, *Southeast European and Black Sea Studies* Vol. 10, No. 1, March,pp. 45–57.
- Yazgan, Hatice (2012), “Bir Kavramsal Çerçeve Olarak “Avrupalılaşıma: Kapsam, Gereklilik ve Sınırlar”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12 - Sayı: 4, ss.123-140.
- Yazgı Erdem (2013), “Kalkınma Ajansları Kalkındırır mı?”
,http://www.academia.edu/3123793/Kalkinma_Ajanslari_Kalkindirir_mi (02.02.2013).
- Yıldırım, Ertuğrul ve Dura, Cihan (2007), “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 28, ss.141-177.
- Yılmaz, Serkan (2006), *Bölgesel Kalkınma Ajansları 2*, İMP, İstanbul, ss.1-12.
- Young, Trevor (2008), “The Potential for Effective Regional Development Agencies in Turkey: A Comparative Analysis”, *Regional and Federal Studies*, 18(4), pp.375-402.

